

DİSKURSUN LİŖQVİSTİK-KOMMUNİKATİV ASPEKTİ**Lalə Mətləb qızı Rüstəмова***Azərbaycan Dillər Universitetinin dissertantı***ORCID:** 0000-0001-7542-6215**E-mail:** lala.rustamova@mdu.edu.az<http://www.doi.org/10.62706/bqiz.2025.v25.i4.42>**Açar sözlər:** *diskurs, kommunikativ diskurs, ünsiyyət, koqnitiv aspekt, linqvistik tədqiqatlar***Ключевые слова:** *дискурс, коммуникативный дискурс, общение, когнитивный аспект, лингвистические исследования***Key words:** *discourse, communicative discourse, communication, cognitive aspect, linguistic studies*

Son illərdə kommunikativ dilçiliyin inkişafı dilçilik, sosiologiya, psixologiya, etnoqrafiya, fəlsəfə və mədəniyyətşünaslıqda işlənmiş ideyaların sintezinə ehtiyac olduğunu göstərdiyi bir vaxtda “diskurs” termini mətn dilçiliyindən kənara çıxmışdır. Lakin “diskurs” termininin müxtəlif şərhləri ziddiyyət təşkil etmir, əksinə, bir-birini tamamlayır və müxtəlif elmlər baxımından diskursun mahiyyətini açır. O.A.Pankratova nitqi fəlsəfi nöqteyi-nəzərdən tematik birlik, “qaydalar oyunu” və “anlayışlarla manipulyasiya yolu” kimi müəyyən edir [7, s.35-71].

J.Habermas diskursu müəyyən kommunikativ strategiyaların yeniləndiyi, sosial həyatın dəyər və normalarının tənqidi nəzərə alınması ilə şərtlənən nitq ünsiyyətinin bir növü kimi başa düşür [15, s.571-606]. Digər tədqiqatçılar üçün diskurs “real və potensial (virtual) ölçüyə malik ünsiyyət sistemidir” [12, s.11].

“Diskurs” həm də ifadənin onu qəbul edən şəxsə təsiri adlanır və qəbul edilən məna mətni göndərənin niyyəti ilə üst-üstə düşdüyü zaman mətnin qavranılmasının nəticəsi kimi müəyyən edilir [6, s.7-14].

Dilçilik elminin tədqiqat predmeti kimi diskursa böyük maraq diskursun predmeti və təhlil üsulları, onun əsas müddəaları və vahidləri haqqında qızgın müzakirələrə səbəb olmuşdur. Bu müstəsna geniş və mürəkkəb fenomen yeni koqnitiv-kommunikativ paradigmanın obyektini təmsil edir. Bu paradigmanın əsaslarının təhlili göstərir ki, o, postmodern dövründə elmə xas olan qeyri-xəttilik və konstruktivizm ideyasından, dilin sistemli və aktiv şəkildə dərk edilməsindən, linqvistik şüurdan, qarşılıqlı əlaqə kimi ünsiyyətdən irəli gəlir və idrakı insan təcrübəsi əsasında şərh edilir. Belə bir paradigma çərçivəsində diskursun xüsusi tədqiqatları onun müxtəlif aspektlərini işıqlandıra bilən subparadigmalar vardır: koqnitiv, pragmatik, sosiolinqvistik, janr-üslubi və s. Linqvistik, koqnitiv və kommunikativ aspektlərin vəhdəti kimi diskursun koqnitiv-pragmatik təsviri də mövcuddur. Bəzən praktiki olaraq bir-birini istisna edən müxtəlif nöqteyi-nəzərlər diskursun mahiyyətinin müxtəlif anlayışlarına əsaslanır. Əksər diskurs tədqiqatçıları diskursun istifadə olunan dil forması olması ilə razılaşırlar.

M.Fuko, R.Vodak və başqalarının fikirlərini ümumiləşdirərək, V.E.Çernyavskaya diskursu “kommunikativ linqvistik fəaliyyətin, insan şüurunun və praktikasının müvafiq sferasının linqvistik korrelyasiyası” kimi müəyyən edir [16, s.34]. Bu əsərdə qəbul edilmiş diskursun koqnitiv-kommunikativ şərhə belə vurğulanır ki, bu, ayrılmaz hadisədir, idrak-kommunikativ fəaliyyət proses və nəticənin birləşməsi kimi həm ekstralingvistik, həm də linqvistik aspektləri

ehtiva edir; sonuncuda mətnlə yanaşı, linqvistik vasitələrin seçimini müəyyən edən presupoziisiya və kontekst (praqmatik, sosial, koqnitiv) qeyd edilir [13, s.38]. Bu, ziddiyyətlər dairəsini daraltmağa və tədqiqatın məqsədlərindən asılı olaraq nitq, onun vahidləri və səviyyələri, nəzəri əsasları və təhlili üsulları haqqında sistemli bir anlayış qurmağa imkan verir. Bütövlükdə mövcud olan diskursun bir-biri ilə əlaqəli linqvistik, mental (koqnitiv, psixoloji) və kommunikativ (praqmatik, sosiolinqvistik) aspektləri evristik nöqtəyi-nəzərdən bölgü tələb edir.

Siyasi elmdə, sosiologiyada, sosiolinqvistikada və ünsiyyət nəzəriyyəsində diskurs termini geniş yayılmışdır (onu təqribən nitq + fəaliyyət düsturundan istifadə etməklə dəşifrə etmək olar). Fərdlərin hərəkəti və qarşılıqlı əlaqəsi müəyyən kommunikativ mühitdə, müəyyən ictimai ünsiyyət sferasında baş verdiyi üçün onlar institusional diskursdan (siyasi diskurs, dini diskurs, pedaqoji diskurs, işgüzar diskurs, istehsalat diskursu və s.) danışirlar. Kommunikativ diskurs kimi bu terminin bir neçə təfsiri vardır. Kommunikativ diskurs təkcə dilçiliyə aid deyil, o, həm də fənlərarası xarakter daşıyır, ona görə də o, cəmiyyətin obyektiv qavrayışını və onun daxilində qarşılıqlı əlaqənin xüsusiyyətlərini tənzimləməkdə məqsədyönlü bir kateqoriya kimi başa düşülməlidir. E.V.Tolstihina görə, “Kommunikativ diskurs nitqin konkretləşdirilməsi olmaqla, nitqdən istifadənin, kommunikativ davranışın və ünsiyyətin sabit rejimlərini təmsil edir [11, s.42]. O, ünsiyyətin formal şərhini, dilin və onun vahidlərinin ünsiyyətdə və situasiya şərhində istifadəsi şəklində funksional şərhə xarakterizə edir. Kommunikativ diskurslar insan idrakının demək olar ki, bütün sahələrinə təsir göstərmişdir. Diskurs psixologiya, pedaqogika, dilçilik və təbii ki, politologiyada öz əksini tapır. Bu anlayışın təfsiri nəzərdən keçirildikdən sonra diskurs təhlili kateqoriyasına keçməliyik.

Müasir dilçilikdə diskurs birmənalı şəkildə şərh olunur. Onun tərifinə bir neçə yanaşma vardır. 1. Kommunikativ (funksional) yanaşma: şifahi ünsiyyət (nitq, istifadə, dilin işləməsi) və ya dialoq kimi və ya söhbət kimi, yəni dialoq ifadəsinin bir növü və ya mövqedən çıxış kimi diskurs. Kommunikativ yanaşma çərçivəsində “diskurs” termini “öz subyekti, obyekt, yeri, vaxtı, yaranma (istehsal) şəraiti ilə diskursa çevrilən müəyyən işarə strukturu” kimi şərh olunur [3, s.5]. 2. Struktur-sintaktik yanaşma: mətn fraqmenti kimi diskurs, yəni cümlə səviyyəsindən yuxarı formalaşma (ifadəüstü birlik, mürəkkəb sintaktik bütöv, abzas). Diskurs dedikdə bir-biri ilə semantik əlaqədə olan iki və ya daha çox cümlə başa düşülür, uyğunluq isə diskursun əsas xüsusiyyətlərindən biri hesab olunur. 3. Struktur-üslubi yanaşma: şifahi nitqin qeyri-mətn təşkilatı kimi diskurs hissələrə aydın bölünmə, assosiativ əlaqələrin dominantlığı, kortəbiiyyəti, situasiyalılığı, yüksək kontekstualılığı, stilistik spesifikasiyi ilə xarakterizə olunur. 4. Sosial-praqmatik yanaşma: kommunikativ situasiyada, həyatda məhv olmuş mətn kimi, ya sosial və ya ideoloji cəhətdən məhdud bir ifadə növü kimi, ya da “dil daxilində dil” kimi, lakin xüsusi sosial formada təqdim olunan diskurs, öz mətnləri olan reallıq.

Bu təsnifat nitqin təbiətinin üçtərəfli olduğunu başa düşməyə imkan verir: onun bir tərəfi praqmatikaya, ünsiyyətin tipik situasiyalarına, digər tərəfi isə ünsiyyət iştirakçılarının şüurunda baş verən proseslərə və onun xüsusiyyətlərinə aiddir. Vurğulanan yanaşmalar bir qədər ziddiyyətlidir. “Diskurs” anlayışı nitq və mətn anlayışları ilə ayrılmaz əlaqədə başa düşülür. Kommunikativ hadisə kimi diskurs bir tərəfdən şifahi ünsiyyət, fəaliyyət kimi nitqlə digər tərəfdən ünsiyyət zamanı qeydə alınan konkret mətn arasında ara əlaqədir. Daha sadə kontrastda diskurs real nitq istehsalı ilə, nitq əsəri haqqında biliklə əlaqəli idrak prosesi, mətn isə nitq fəaliyyəti prosesinin yekun nəticəsi kimi başa düşülməlidir, nəticədə müəyyən yekun forma yaranır.

Həqiqi nitq və onun nəticələri arasındakı bu ziddiyyət mətnin yalnız həqiqətdən dərk edildiyi və indiki şüura daxil olduğu zaman diskurs kimi şərh edilə biləcəyini anlamağa səbəb olur.

“Diskurs” anlayışı elmdə təkcə onun daxili spesifiklik, həm də kiməsə ünvanlanan və ünvan sahibinin və müəllifin bəzi ehtiyaclarını ifadə edən “mesaj” kimi mətn xüsusiyyətlərini nəzərə almağın təcili ehtiyacından irəli gəlir. Fransız alimi E. Benvenist diskursdan “natiqin mənim-sədiyi nitq” kimi danışır: “Diskurs ifadələrin sadə məcmusu deyil, onun doğulduğu anda dilin qrammatik strukturunda fasilə yaranır. Diskurs dilçinin deyim aktının subyektinin izlərini, dilin danışan tərəfindən mənimsənilməsinə göstərən formal elementləri aşkar edərkən qarşılaşdığı empirik obyektidir” [14, s.124]. Onun fikrincə, onun geniş mənada başa düşdüyü nitqin mühüm xüsusiyyəti ünsiyyət aktının iştirakçıları, yəni danışan və dinləyici, eləcə də danışanın hansısa şəkildə təsir etmək üçün kommunikativ niyyəti ilə dinləyici üzərində nitqin spesifik əlaqəsidir. Danışq nitqinin strukturu fərdin kommunikativ fəaliyyətinin bir sıra mərhələlərindən ibarətdir (nitq təməlinə daxil olmaq, söhbətin ilkin mövzusunun irəli sürmək və onun təsdiqi, kommunikativ akt zamanı rolların dəyişdirilməsi, söhbət mövzusunun dəyişdirilməsi, söhbətdən çıxmaq, kommunikativ akt), hər biri xarici və daxili amillər kompleksi ilə müəyyən edilir.

Diskursun linqvistik-kommunikativ aspektini araşdırarkən Q.A.Orlov belə hesab edir ki, diskurs şifahi və ya yazılı nitq əsəri şəklində maddiləşmiş (təbii) nitqin kateqoriyasıdır, semantik və struktur baxımdan nisbətən tamamlanmış, sintaqmatik zəncirdən ayrıca bir deyim üzərində uzunluğu potensial olaraq dəyişkəndir: (cümlə) mənalı tam tərkibli əsər (rəs nağılları, söhbətlər, təsvirlər, göstərişlər, mühazirələr və s.) [9, s.97]. “Diskurs” anlayışı tamlıq, bütövlük, uyğunluq və digər parametrlər (yəni mətnin bütün xüsusiyyətləri) ilə xarakterizə olunur, eyni zamanda bir proses kimi nəzərdən keçirilir (sosiomədəni, ekstralingvistik və kommunikativ-situasiya amilləri) və nəticədə sabit mətn forması alır. Gördüyümüz kimi, “diskurs” termininin tərfi getdikcə genişlənərək mətnin əsas parametrlərini sadalamaqla yanaşı, bir sıra digərləri məqamları da əhatə etməyə başladı. Müasir dilçilikdə prioritet olan Van Deyk diskursun təsvirində belə bir fikir yürüdür “...diskurs mürəkkəb kommunikativ hadisədir və ona mətnlə yanaşı, mətnin başa düşülməsi üçün zəruri olan ekstralingvistik amillər də (dünya haqqında biliklər, ünvanlananın münasibəti, məqsədləri) daxildir” [3, s.7]. Qeyd etmək lazımdır ki, bu lakonik tərif müasir dövr mətninin bir çox linqvistik tədqiqatları üçün başlanğıc nöqtəsi olmuşdur. V.Z.Demyankov xarici dilçilikdə yeni əsərlərə əsaslanaraq, diskursun funksional mahiyyətini əks etdirən və əvvəlki tərifləri xeyli dərinləşdirən tərif verir: “Diskurs diskursdur, birdən çox mətndən bənd və ya müstəqil bənddən ibarət ixtiyari fraqmentdir. Tez-tez, lakin həmişə deyil, bəzi dəstəkləyici konsepsiya ətrafında mərkəzləşir; personajları, obyektləri, şəraiti, vaxtı, hərəkətləri və s.-ni təsvir edən, cümlələrin ardıcılığı ilə deyil, mövzularla müəyyən edilən ümumi kontekst, yəni diskursun yaradıcısı və onun tərcüməçisi üçün ümumi olan, diskurs inkişaf etdikcə “inşa edilən” dünya vardır. Diskurs üçün ilkin struktur bir-biri ilə əlaqəli elementar müddələrin ardıcılığı formasını alır konyunksiya, diszyunksiya və s. məntiqi münasibətlər. Diskursun elementləri: təqdim olunan hadisələr, onların iştirakçıları, icraedici məlumatlar və “qeyri-hadisələr”, yəni a) hadisələri müşayiət edən hallar; b) fonun izahı hadisələri; c) tədbir iştirakçılarının qiymətləndirilməsi; d) nitqi hadisələrlə əlaqələndirən məlumat” [4, s.7]. Bu tərifin əsasını müddəə hesab etmək olar ki, diskurs mətnə adekvat dəyər kimi deyil, hətta yuxarıdakı təriflərdən aydın olduğu kimi, onunla sinonimdir, daha genişdir. Sosial-praqmatik yanaşma ilə tədqiqatçıların diqqəti nitq fəaliyyətinə yönəldilir ki, onun iştirakçıları

müəyyən şəraitdə və ünsiyyət şəraitində özlərini tapan müəyyən növ linqvistik fərqlərdir.

Diskursun sosial fenomen kimi başa düşülməsi fransız strukturalistlərinin və poststrukturalistlərinin, ilk növbədə M.Fukonun tədqiqatlarına gedib çıxır. Bu terminin tədqiqi və əsaslandırılmasında A.Qreimas, J.Derrida, Y.Kristeva da mühüm rol oynamışdır. Bu alimlərin əsərlərində ənənəvi üslub anlayışlarına (ən geniş mənada “üslub insandır” dedikdə nəzərdə tutulur) və fərdi dilə (müq.: “Dostoyevskinin üslubu” ənənəvi ifadələri) aydınlıq gətirmək istəyini görmək olar. “Puşkin dili” və ya “bolşevizmin dili” kimi daha müasir səslənən ifadələrlə “müasir rus siyasi diskursu” və ya Ronald Reyqanın diskursu).

Bu şəkildə başa düşülən, “diskurs” termini (həmçinin Foucault tərəfindən istifadə edilən törəmə və tez-tez onu əvəz edən “diskursiv praktikalar” termini) danışma tərzini təsvir edir və mütləq bir tərifə malikdir, çünki tədqiqatçıların böyük əksəriyyəti bütövlükdə diskursla, onun geniş parametrlərlə müəyyən edilən spesifik növləri ilə: sırf linqvistik fərqləndirici xüsusiyyətlər (onları aydın şəkildə müəyyən etmək mümkün olduğu dərəcədə), stilistik spesifikasiyalar (əsasən dil vasitələrinin istifadəsində kəmiyyət meylləri ilə müəyyən edilir), həmçinin konkret mövzular, inanc sistemləri, mülahizə üsulları və s. maraqlanır. Üstəlik, güman edilir ki, nitq tərzini əsasən danışq mövzusunu, eləcə də ona uyğun sosial institutları əvvəlcədən müəyyənləşdirir və yaradır. Deməli, fransız məktəbi üçün diskurs, ilk növbədə, müəyyən ictimai-siyasi qrupa və ya dövrə xas olan müəyyən deyim növüdür. T.A.Van Deyk də diskursu sosial fenomen kimi şərh edən bir tərifə malikdir: “Diskurs nitq axını, öz daimi hərəkətində olan, tarixi dövrün bütün müxtəlifliyini, həm kommunikanın, həm də kommunikativ situasiyanın fərdi və sosial xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirən dildir. Diskurs həm milli, həm ümumbəşəri, həm də fərdi, özəl mentalitet və mədəniyyəti əks etdirir” [3, s.47].

“Diskurs” termini məşhur alman filosofu J.Habermas tərəfindən öz əsərlərində geniş istifadə edilmişdir. Onun əsərlərində diskurs sosial həyatın dəyər və normalarının tənqidi tədqiqi ilə şərtlənən nitq ünsiyyətinin bir növüdür (bax [15, s. 571-606]).

Y.S.Stepanov, diskursa kommunikativ aspektdən yanaşaraq onu alternativ dünya, fakt və səbəbiyyət anlayışları ilə əlaqələndirir. Stepanov həmçinin diskursun xüsusi sosial realıq kimi təqdim olunan “dildə dil” kimi geniş linqvistik və fəlsəfi şərhini verir, bununla belə, o, dinamik, genişlənən anlayışı vurğulayır. Üstəlik, diskurs yalnız dil kimi üsluba, qrammatikaya və ya lüğətə endirilə bilməz. O, hər şeydən əvvəl və əsasən mətnlərdə mövcuddur, lakin onların arxasında xüsusi qrammatika, xüsusi leksika, sözdən istifadənin və sintaksisin xüsusi qaydaları, xüsusi semantika və nəhayət, xüsusi aləm yaranır” [10, s.45]. Yu.S.Stepanovun mətnlərdə diskursun mövcudluğundan bəhs etməsinə baxmayaraq, onun diskursa xüsusi, mümkün dünya kimi baxışı diskursu məndən çox kənara çıxarır.

Beləliklə, “diskurs” anlayışının yuxarıdakı linqvistik-kommunikativ aspektdən şərhinə görə iddia etmək olar ki, bu termin, müasir dilçilikdə başa düşüldüyü kimi, mənaca “mətn” anlayışına yaxındır, lakin onun dinamik, genişlənən xarakterini vurğulayır. Linqvistik ünsiyyətdən fərqli olaraq, mətn ilk növbədə statik bir obyekt, dil fəaliyyətinin nəticəsi kimi başa düşülür.

Problemin aktuallığı. Son illərdə kommunikativ dilçiliyin inkişafı müxtəlif elmlərin kəsişməsində diskurs anlayışına ehtiyacı artırmışdır. Diskursun linqvistik, koqnitiv və pragmatik aspektlərinin araşdırılması müasir dilçilikdə həm nəzəri, həm də praktik tədqiqatların prioritet

mövzusunə çevrilmişdir. Müasir cəmiyyətdə informasiya mühitinin dinamikliyi və sosial ünsiyyətin müxtəlifliyi diskursun öyrənilməsini aktual edir. Bu səbəbdən diskursun mətnlə bağlılığı və eyni zamanda dinamik, genişlənən xarakteri onun tədqiqini zəruri edir.

Problemin elmi yeniliyi. Diskursun koqnitiv-kommunikativ paradigma çərçivəsində araşdırılması onun həm lingvistik, həm də ekstralingvistik aspektlərini integrativ şəkildə qiymətləndirməyə imkan verir. Mətn və nitq arasındakı dinamik əlaqənin tədqiqi diskursun statik obyektləndirilməyən, proses kimi başa düşülməli olduğunu göstərir. Müasir tədqiqatlar diskursun sosial və kommunikativ kontekstini nəzərə alaraq fərdi və kollektiv şüurun qarşılıqlı təsirlərini ortaya qoyur. Bu yanaşma, diskursun funksional və struktur-üslubi xüsusiyyətlərini birləşdirərək onun mürəkkəb təbiətini daha dəqiq modelləşdirməyə imkan yaradır.

Problemin praktik əhəmiyyət və tətbiqi. Diskursun öyrənilməsi tədris və pedaqoji fəaliyyətin effektivliyini artırmaq üçün əsaslı zəmin yaradır. Onun sosial və kommunikativ aspektlərinin anlaşılması kütləvi informasiya vasitələri və mediada mesajların düzgün şərh edilməsinə kömək edir. Diskurs analizinin nəticələri siyasət, hüquq və biznes sahələrində strateji ünsiyyətin optimallaşdırılmasında tətbiq oluna bilər. Eyni zamanda, diskursun koqnitiv-praqmatik tədqiqi dil öyrənmə və təlim proqramlarının inkişafında praktik alətlər təqdim edir.

Ədəbiyyat

1. Балтуева С.В. Коммуникативные дискурсы социальной работы // Журнал Вестник И 3. Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей / Отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М.: МАКС Пресс, 2004.
2. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – 310 с.
3. Ван Дейк Т.А. К определению дискурса. – Л.: Сэйдж пабликэйшнс, 1998. – 384 с.
4. Демьянков В.З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века // Язык и наука конца XX века. – М.: Ин-т языкознания РАН, 1995. – с. 239–320.
5. Караулов Ю.Н. Роль прецедентных текстов в структуре и функционировании языковой личности // Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы. – М., 1986. – с. 98–107.
6. Костомаров В.Г., Бурвикова Н.Д. Читая и почитая Грибоедова - М.; Рус. яз., 1998. – 79 с.
7. Панкратова О.А. Типы дискурса [Текст] / О.А. Панкратова // Проблемы лингвокультурологии и семантики через призму междисциплинарной парадигмы: Сборник статей. Волгоград: Станица-2, 2001. – с. 17–20.
8. Петров В.В. Идеи современной феноменологии и герменевтики в лингвистическом представлении знаний. / В.В. Петров // Вопросы языкознания. – 1990. – № 6.
9. Орлов Г.А. Современная английская речь. – М.: Высш. шк., 1991. – 240 с. 6. ПОНЯТИЕ ДИСКУРСА В СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВИСТИКЕ 37.
10. Степанов Ю.С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности // Язык и наука конца XX века: Сб. ст. / Под ред. Ю.С. Степанова. – М.: РГГУ, 1995. – с. 35–73.
11. Толстихина Е.В. Коммуникативный дискурс в межкультурной коммуникации.

Автореферат диссертации по философии, специальность ВАК РФ 09.00.11 – Ростов-на-Дону, 2010.

12. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. Дисс.д-ра филолог.наук. Волгоград, 2000. 431 с.

13. Шевченко. В.Д. Введение в теорию интерференции дискурсов; монография / – Самара: СамГУПС, 2008. – 194 с.

14. Benveniste E. On Discourse // The Theoretical Essays: Film, Linguistics, Literature. Manchester: Manchester Univ. Press, 1985.

Источник: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=124636> © Библиофонд

15. Habermas J. Erläuterungen zum Begriff des kommunikativen Handelns // Habermas J. Vorstudien und Ergänzungen zur Theorie des kommunikativen Handelns. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verl., 1989. – S. 571–606.

16. Chernyavsky, A. D. “Ratsional’nost’ i irratsional’nost’ v ekonomicheskoy nauke”. The Internet Journal “Naukovedenie,” Vol: 4 num 23 (2014): 1–22. <https://naukovedenie.ru/PDF/27EVN414.pdf>.

L.M.Rüstəmovə

Diskursun linqvistik-kommunikativ aspekti

Xülasə

Bu məqalə diskursun linqvistik-kommunikativ aspektindən bəhs edir. Məqalədə qeyd edilir ki, diskursun linqvistik-kommunikativ aspektinə G.A.Orlov belə bir tərif verərək hesab etmişdir ki, diskurs şifahi və ya yazılı nitq əsəri şəklində maddiləşmiş (təbii) nitqin kateqoriyasıdır, semantik və struktur baxımdan nisbətən tamamlanmış, uzunluğu potensial olaraq dəyişkəndir. Kommunikativ yanaşma çərçivəsində “diskurs” termini “öz subyekt, obyekt, yeri, vaxtı, yaranma (istehsal) şəraiti ilə diskursa çevrilən müəyyən işarə strukturu” kimi şərh olunur. Məqalədə həmçinin deyilir ki, mətn dilçiliyi çərçivəsində meydana çıxan diskurs nəzəriyyəsi onunla ilkin əlaqəsini heç vaxt itirməmiş, ardıcıl olaraq tədqiqat predmetini fərqləndirməyə, “mətn” və “diskurs” anlayışlarını nöqtəyi-nəzərdən fərqləndirməyə doğru irəliləmişdir. Kommunikativ hadisə kimi diskurs bir tərəfdən şifahi ünsiyyət, fəaliyyət kimi nitqlə digər tərəfdən ünsiyyət zamanı qeydə alınan konkret mətn arasında əlaqədir.

Л.М.Рустамова

Лингво-коммуникативный аспект дискурса

Резюме

В данной статье рассматривается лингвокоммуникативный аспект дискурса. В статье отмечается, что Г.А.Орлов дал такое определение лингвокоммуникативному аспекту дискурса, что дискурс – это категория (естественной) речи, материализованная в форме устного или письменного речевого произведения, относительно целостная с смысловой точки зрения. и структурной точки зрения, и его длина потенциально варьируется. В рамках коммуникативного подхода термин «дискурс» трактуется как «определенная

знаковая структура, превращающаяся в дискурс со своим предметом, объектом, местом, временем, условиями создания (производства)». В статье также констатируется, что теория дискурса, возникшая в рамках лингвистики текста, никогда не теряла с ней первоначальной связи и последовательно продвигалась к дифференциации предмета исследования и разграничению понятий «текст» и «дискурс» с точки зрения. Дискурс как коммуникативное событие представляет собой связь между устным общением и речью как деятельностью, с одной стороны, и конкретным текстом, зафиксированным в ходе общения, с другой.

L.M.Rustamova

**Linguistic-communicative aspect of discourse
Summary**

This article deals with the linguistic-communicative aspect of discourse. It is noted in the article that G.A. Orlov gave such a definition to the linguistic-communicative aspect of the discourse that the discourse is a category of (natural) speech materialized in the form of an oral or written speech work, relatively complete from the semantic and structural point of view, and its length is potentially variable. Within the framework of the communicative approach, the term "discourse" is interpreted as "a certain sign structure that turns into a discourse with its subject, object, place, time, conditions of creation (production)". The article also states that the theory of discourse that emerged within text linguistics has never lost its initial connection with it, and has consistently progressed towards differentiating the subject of research and differentiating the concepts of "text" and "discourse" from a point of view. Discourse as a communicative event is a connection between oral communication and speech as an activity on the one hand and concrete text recorded during communication on the other hand.

Redaksiyaya daxil olub: 25.11.2025